

29 GEHEIMBOEKHOUDEN

In het Maandblad van januari 1899 trekt de volgende advertentie de aandacht.

VAN A TOT Z

hob ik met genoegen dit werk gelezen, dat een leemte in onze vakliteratuur op gelukkige wijze aanvult.
De Accountant, Mei 1898.

Het dient in *aller* bezit te komen, vooral in dat van hen, die zich

aan een examen

dienen te onderwerpen.
Maandblad voor het Boekhouden.

Bij de studio voor de
Accountancy-Examens
zal het boek van veel nut blijken.
Mercurius.

Ziedaar eenige grepen uit recensies van

HET GEHEIMBOEKHOUDEN,
DOOR J. HAGERS.
PRIJS f 1.90.

In welk werk tevens de Engelsche Methode en de Methode
Journaal-Grootboek behandeld worden. 32

Het boek was kort ervoor aangekondigd met de woorden: 'Het eenige Hollandsche werk, dat deze onderwerpen breedvoerig behandelt. Bevat vele uitgewerkte en verklaarde examen-opgaven. Zeer geschikt voor Candidaten der practische en theoretische examens'. Nadrukkelijk werd erbij vermeld dat het boek 'zeer gunstig' was ontvangen door 'Het Maandblad v/h Boekhouden', 'De Accountant', 'Mercurius', 'Telegraaf', enz. Kortom, de kandidaten konden er niet meer onderuit.

GEHEIMBOEKHOUDEN

Het geheimboekhouden heeft het na het verschijnen van Hagers' boek nog een tachtig jaar uitgehouden. In alle leerboeken kwam men het tegen. Soms wordt een duidelijke motivering gegeven voor het aanleggen van een geheimboekhouding, zoals:

1. De eigenaar eener handelszaak kan het van belang achten dat sommige gegevens zijner zaak voor den boekhouder geheim blijven (Joh. Bouman)¹.
2. Soms wordt het een nadeel van het boekhouden geacht, dat het personeel met de aard en de betekenis van alle boekingen, die verricht moeten worden, bekend is, dus ook met die, welke men liever geheim zou houden (Dr W. Kreukniet)².
3. De eigenaars van een onderneming willen soms bepaalde onderdelen van hun boekhouding voor hun administratief personeel geheim houden; bijv. (Bosboom en Heukelom)³.

In andere gevallen wordt een motivering niet of nauwelijks gegeven. Het blijft bij een constatering, bijvoorbeeld:

1. In een boekhouding kunnen bepaalde handelingen voor het personeel geheim blijven, door het aanleggen van een afzonderlijke boekhouding, de 'Geheimboekhouding' (Bouwhof, Lagerwerff, Krediet, Hoogheid, 15e dr.)⁴
2. Bij de geheimboekhouding kan men een voorbeeld aantreffen van coördinatie van grootboeken. Men wenst hierbij bepaalde mutaties op rekeningen voor het personeel geheim te houden (als sub 1, maar nu in de 18e druk na de bewerking tot 'Nieuw Leerboek')⁵.
3. Schär zegt slechts: Die offene, dem Buchhaltungspersonal zugängliche Buchführung beschränkt sich in der Hauptsache auf die Darstellung der laufenden Geschäfte; sie gibt die daraus hervorgehenden Probabilanzen regelmässig an die mit der Geheimbuchhaltung betrauten Personen ab.⁶
4. In Duitsland definieert men de geheimboekhouding als volgt: Teile der Buchführung, die vor Angestellten geheimgehalten werden sollen, z.B. über Eigenkapital, Darlehen, Entnahmen, Ertragslage und Kostenziffern Aufschluss gebendes Zahlenmaterial.⁷

We zien in de Nederlandse literatuur dat de motivering in de loop der tijd zwakker, dan wel weggelaten wordt. Wij kunnen ons ook niet meer voorstellen dat Kreukniet over het geheimhouden van feiten kon schrijven:

- In de practijk worden de volgende middelen toegepast tot tempering van dit nadeel (= feiten ter kennis laten komen van het personeel; v. V.)
- a. Het geven van onduidelijke of onvolledige omschrijvingen.
  - b. Het weglaten van boekingen.
  - c. Het maken van onjuiste boekingen.
  - d. Het aanleggen ener afzonderlijke kas.
  - e. Het bijhouden van het journaal en het grootboek door een persoon, voor wie men niets verborgen wenst te houden, terwijl

- deze boeken buiten het bereik van het andere personeel blijven.
 f. opzettelijk onvolledige boekhouding.’

Natuurlijk staat Kreukniet niet achter deze handelingen. Hij fulmineert tegen al deze tricks en zegt dan dat een slordige, onvolledige en onbetrouwbare boekhouding elke betekenis als bedrijfseconomisch instrument mist. Tevens tekent Kreukniet aan dat hij de behoefte aan de invoering van de z.g. geheimboekhouding niet dringend voelt. De geheimboekhouding wordt geëffectueerd door de boekhouding te splitsen in twee delen, waarbij de boekhouder de Kantoorboekhouding voert voor de administratie van de gegevens die hem wel bekend mogen zijn en waarbij de eigenaar de geheimboekhouding voert voor de administratie van de gegevens die hij geheim wil houden.

Om in beide administraties het evenwicht te bewaren, werd de aansluiting met het andere stelsel gevonden door het invoeren van de sluitrekeningen ‘Geheimrekening’ in de kantoorboekhouding en ‘Kantoorrekening’ in de geheimboekhouding. Uit didactische overwegingen werd de geheimboekhouding behandeld na de filiaalboekhouding. Meestal werd na het geheimboekhouden de Journaal-grootboekmethode besproken, maar daarover wellicht later.

Hoe staat het anno 1989 met ‘geheime’ boekingen? We kennen nu de wettelijke regeling van de jaarverslaggeving. De wet zegt:

De balans met de toelichting geeft getrouw, duidelijk en stelselmatig de grootte van het vermogen en zijn samenstelling in actief- en passiefposten op het einde van het boekjaar weer.⁸

En voorts:

De winst- en verliesrekening met de toelichting geeft getrouw, duidelijk en stelselmatig de grootte van het resultaat van het boekjaar en zijn afleiding uit de posten van baten en lasten weer.⁹

Vanzelfsprekend kennen daarnaast de belastingwetten hun regels. Het gaat bij geheimboekhouden echter niet om frauduleuze handelingen, maar om het verzwijgen van bepaalde posten voor het personeel. De vraag is dus of die noodzaak nu nog wordt gevoeld.

De bredere kijk op het maatschappelijk leven van de Nederlandse employé maakt het geheim houden van particuliere zaken minder zinvol. Ook wordt op alle gebieden steeds meer openheid betracht, al gaat de Nederlander niet zo ver als de Amerikaan of de Zweed. Onze opvattingen over democratische vrijheden brengen mee dat wij vinden dat het niemand aangaat hoeveel wij verdienen of hoeveel vermogen wij hebben. De Amerikaan vindt dat zijn democratische vrijheid meebrengt dat hij dit alles van iedereen mag weten.

Toch kent men in Nederland nog steeds grenzen aan de openbaarheid. Dat slaat niet alleen op salarissen van niet-CAO personeel of topfunctionarissen, maar ook op bepaalde tegemoetkomingen in de sociale sector. In tal van ondernemingen kunnen personeelsleden op sociale indicatie een tegemoetkoming ontvangen voor

GEHEIMBOEKHOUDEN

kosten in de maatschappelijke sfeer, die niet uit uitkeringen ingevolge sociale wetten kunnen worden bestreden. Om de hieruit voortkomende stille armoede te bestrijden, worden vaak uitkeringen gedaan, die niet in de openbaarheid worden gebracht. In de regel wordt een 'sociaal fonds' tussengeschoven, waarmee, boekhoudkundig gezien, een geheimboekhouding is gecreëerd.

Enige tijd zijn de 'contingent fees' en andere 'sensitive payments' een 'heikel' onderwerp geweest. In de USA is het niet ongebruikelijk dat een advocatenhonorarium afhankelijk wordt gesteld van het bedrag dat hij voor de cliënt heeft kunnen bedingen. Deze vorm van beloning, die verder gaat dan de bij berging van schepen wel voorkomende conditie 'no cure, no pay' heet contingent fee. (Contingent = onzeker, afhankelijk van.) Om verkeerde beeldvorming te voorkomen, wil ik erop wijzen dat het bedingen van contingent fees ook in de USA aan normen is gebonden: 'A contingent fee is a charge made by an attorney dependent upon a successful outcome in the case and is often agreed to be a percentage of the party's recovery. Such fee arrangements are often used in negligence cases and other civil actions but it is unethical for an attorney to charge a criminal defendant a fee substantially contingent upon the results.'¹⁰

Het woord 'contingent' wordt tevens gebruikt om alle vormen van bedongen commissies (lees: smeergelden) aan te duiden die enkel en alleen zijn betaald om een order te verwerven. Gebleken is dat men in Europa op deze zaken een 'commerciële' kijk had dan in Amerika. Het is nu zo, dat ook door accountants en commissarissen op deze zaken streng wordt toegezien.

Als voorbeeld van andere sensitive payments zou ik in de omringende landen vaak voorkomende geheime giften aan politieke partijen of organisaties willen rangschikken. Ook hier zijn in de praktijk duidelijke lijnen getrokken. Als kanttekening zou ik hier nog willen wijzen op de in Frankrijk bestaande vorm van winstdeling voor het personeel bij bedrijven met meer dan honderd werknemers. Hier zijn dus ook de werknemers direct gebaat bij de aard van de uitgaven. Het schijnt dat bepaalde netelige kanten die aan sommige exporten verbonden zijn, door de algemene betrokkenheid van een ieder, milder worden beoordeeld.

De geheimboekhouding heeft ten doel iets intern geheim te doen zijn. Hierboven bleek dat er een overgangsgebied is tussen interne en externe geheimhouding. Wil men iets niet naar buiten laten blijken, dan komt ook interne geheimhouding aan de orde. Vandaar dat in deze Terugblik enkele onderwerpen ter sprake komen die in dit grensgebied thuishoren. Daarom moet hier ook de toelaatbaarheid van geheime en stille reserves worden aangestipt, wat ik doe door enkele zinnen te citeren.

'Het ontwerp-jaarslaggeving 1965 van de commissie Verdam keert zich met name tegen de vorming van stille en geheime reserves, omdat de commissie deze als een van de belangrijkste oorzaken ziet waardoor het beeld dat de jaarrekening geeft, wordt vertroebeld. De commissie stelt voor, een uitzondering te maken voor de bankinstellingen, voor zover de voorzieningen betrekking hebben op het algemene risico, voortspruitend uit de verlening van kredie-

ten en uit het overige actieve bankbedrijf. Wel wordt gevraagd dat de bedragen aan deze voorziening worden toegevoegd of onttrokken ten laste onderscheidenlijk ten gunste van de winst- en verliesrekening, afzonderlijk worden aangegeven.'

'Uit het voorafgaande is o.i. de conclusie gerechtvaardigd, dat geheime en stille reserves niet langer aanvaardbaar zijn en niet meer door het begrip goed koopmansgebruik worden gedekt. Wij kunnen – vooralsnog met uitzondering van de speciale positie der banken – de geheime en stille reserves uit het goede koopmansgebruik ecarteren.'¹¹

De opmerking over de banken brengt mij tot slot op de VAR, de Voorziening Algemene Risico's. Er wordt niet meer gesproken over de 'reserves onder crediteuren', maar ronduit over de VAR. Wat waren de reserves onder crediteuren? Leitner formuleerde dit duidelijk:

'Eine andere Art, für solche stillen Reserven vorzusorgen, besteht darin, dasz erzielte Gewinne einstweilen unverrechnet bleiben. Eine Bank, die in einem besonderes günstigen Jahre zahlreiche Konsortialgeschäfte erfolgreich abgewickelt hat, wird in der Regel geneigt sein, einen Teil der daraus erzielten Gewinne zu reservieren, sei es in Form von Abschreibungen auf andere Konsortialengagements oder indem sie irgendwo versteckt bleiben', en 'Für die Bilanzkritik ist zu merken: Es gibt sichtbare und unsichtbare Abschreibungen, sichtbare und geheime Gewinne, versteckte Verluste, echte Kreditoren und 'Gewinnkreditoren',...'¹²

Om de situatie rond de VAR te schetsen zal ik volstaan met een citaat uit het verslag van De Nederlandsche Bank over 1983, omdat de situatie daarna maar weinig gewijzigd is:

'De aan het bedrijf van de banken verbonden risico's blijven zich op een relatief hoog peil bewegen, waarbij de invloed van de landenrisico's toeneemt.

... In dit licht zal de komende jaren nog gerekend moeten worden met omvangrijke dotaties aan de vrije Voorziening Algemene Risico's (VAR).

... De banken zijn zelf verantwoordelijk voor een juiste inschatting van de risico's en voor het treffen van adequate voorzieningen ertegen.'¹³

'Jede Frau hat ein Geheimnis' is een adagium van onze Oosterburen. Datzelfde gold in 1899 voor de boekhouding van J. Hagers maar ook in 1989 zijn alle geheimen nog niet uit de boekhoudingen verdwenen.

GEHEIMBOEKHOUDEN

- 1 Joh. Bouman: *Leerboek van het Dubbel-Boekhouden*, deel IVa, 2e dr. uitg. J.W. Dikhooff, Hilversum, 1927.
- 2 Dr. W. Kreukniet: *Supplement op Practisch Boekhouden*, 1e stuk 3e dr. Uitg. Delwel, Wassenaar, 1940.
- 3 W.J. Bosboom en P.J. Heukelom: *Bedrijfsadministratie* deel 3, 5e dr. Uitg. Stam Robijns NV, Culemborg-Keulen, 1971.
- 4 Bouwhof, Lagerwerff en Krediet, bewerkt door J.C. Hoogheid: *Boekhouden*, 15e dr. Uitg. P. Noordhoff NV, Groningen, 1962.
- 5 Bouwhof, Lagerwerff en Krediet, bewerkt door J.C. Hoogheid: *Nieuw Leerboek van het boekhouden*, 18e dr. Uitg. P. Noordhoff, Groningen, 1967.
- 6 Johann Friedrich Schär: *Buchhaltung und Bilanz*, Fünfte Auflage. Verlag von Julius Springer, Berlin, 1922.
- 7 *Dr. Gablers Wirtschaftslexicon*. 9. Auflage, Verlag Dr. Th. Gabler, Wiesbaden, 1975.
- 8 *Titel 8, Boek 2 BW*, art. 362, 2e lid, 1e zin.
- 9 *Titel 8, Boek 2 BW*, art. 362, 3e lid.
- 10 Steven H. Gifis: *Law dictionary*. Uitg. Barron's Educational Series, Inc., Woodbury, NY, 1975.
- 11 Prof. drs. G.L. Groeneveld: 'Goed koopmansgebruik of bedrijfseconomisch beginsel in de jaarrekening' in *Stramien, een bundel opstellen rond de beroepsregelen voor accountants*. Uitg. NV Kluwer, Deventer/Samsom NV, Alphen a.d. Rijn, 1967.
- 12 Prof. Friedrich Leitner: *Bilanztechnik und Bilanzkritik*, II. Band, dritte Auflage, Uitg. Vereinigung Wissenschaftlicher Verleger Walter De Gruyter & Co., Berlin und Leipzig, 1919.
- 13 Uit het Verkort verslag over het jaar 1983 van De Nederlandsche Bank NV. Uitg. De Nederlandsche Bank NV, Amsterdam, 1984.